

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ УРОКУ У ЗМІСТІ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

*М.С. Нестеренко, О.А. Цуруль
Київ, Україна*

Мотивація до навчання – одна із головних умов успішної реалізації навчально – виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Формування в учнів мотивації до навчально – пізнавальної діяльності є однією з головних проблем сучасної школи. Проте сьогодні пересічний учитель і типовий навчальний заклад орієнтовані переважно на підтримання зовнішньої мотивації у вигляді контролю, наказів та вимог. Така практика згубно позначається на внутрішній мотивації, веде до поступового зниження інтересу учнів до навчання. Актуальність дослідження проблеми формування в учнів позитивної мотивації на уроках біології обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування у школярів прийомів самостійного набуття знань, пізнавальних інтересів, життєвих компетенцій та активної життєвої позиції.

Мета дослідження: визначити ефективні методи, методичні прийоми і засоби формування мотивації на уроках біології в учнів 8 класу.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: 1) здійснити аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та шкільної практики з проблеми дослідження; 2) охарактеризувати основні групи навчальних мотивів та провідні методи, методичні прийоми їх формування у процесі вивчення біології; 3) розробити інструктивно-методичні матеріали для формування позитивної мотивації до вивчення біології в учнів 8 класу.

Мотивація навчальної діяльності – усі чинники, що обумовлюють прояви навчальної активності: потреби, мету, установки, почуття обов'язку, інтереси [3].

Вивчення мотивації навчання є центральною проблемою дидактики і педагогічної психології. Взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх умов розвитку особистості і її мотиваційної сфери досліджували Б.Ананьєв, О.Леонтьєв, В.М'ясищев, С.Рубінштейн, А.Маркова. Про зміни у розвитку і формуванні мотивації йдеться у роботах В.Вілюнаса, Д.Ельконіна, Г.Костюка, Т.Шамової, С.Занюка та ін. Дослідженню мотиваційного компонента навчальної діяльності учнів та вивченню засобів його формування присвячені роботи Р.Вайсмана, А.Вербицького, В.Шахова, Р.Гуревича, Л.Непомнящої, Т.Платонової, М.Сметанського та ін.

Проблема досліджується методистами-біологами та вчителями: С.Степанкевич, А.Демидовим, С.Середенком, О.Петрук, О.Нікітюк, Г.Опаренюк, С.Петрунчак, Н.Карпиною, О.Біленькою, Г.Яворською, В.Кочубей, Є.Мамчур, Т.Бабійчук, Л.Волошиною та ін.

Для формування в учнів 8 класу позитивної навчально-пізнавальної мотивації на уроках біології необхідно:

- використовувати різноманітні форми й методи організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається;
- створювати атмосферу зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі всього класного колективу;
- враховувати, що емоційний виклад матеріалу – запорука результативності уроку;
- стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися;
- заохочувати прагнення учнів до самостійної роботи, аналізуючи під час уроку різні способи виконання завдань, відзначати та підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети;
- створювати педагогічну ситуацію спілкування, що дозволяє кожному учневі, незалежно від ступені його готовності до уроку виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи;
- обговорювати з учнями наприкінці уроку не лише те, «що ми дізналися» (що опанували), але й те, що сподобалось (не сподобалось) та чому; що хотіли б виконати ще раз, а що зробити по – іншому;
- під час опитування на уроці (виставлення оцінок) аналізувати не лише правильність (неправильність) відповіді, але і її самостійність, оригінальність, бажання учня шукати та знаходити різноманітні способи виконання завдань;
- оголошуючи домашнє завдання, слід повідомляти не лише його зміст та обсяг, але й давати докладні рекомендації щодо раціональної організації навчальної роботи, яка забезпечить виконання домашнього завдання; працювати над диференціацією завдань.
- на уроці учень повинен бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в цьому особисту зацікавленість, розуміти, що й навіщо він виконуватиме [1].

Аналіз шкільної практики навчання біології свідчить, що ефективними для формування в учнів позитивної мотивації є такі методи та методичні прийоми: «Здивуй!», «Зацікав!», «Віртуальна подорож», «Літературна скарбничка», включення елементів народної мудрості та біологічних казок, обговорення легенд, виконання вправи «Лови помилку!», «Шифрограма», «Юний дослідник», мозковий штурм,

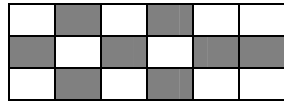
робота в малих групах, дидактична гра «Шпаргалка», демонстрування презентацій та відеофрагментів з подальшим обговоренням та ін. [2,3].

У межах дослідження ми розробили та апробували інструктивно-методичні матеріали для формування в учнів 8 класу позитивної мотивації. Наприклад, під час проведення уроку на тему «Тканини, органи і системи органів тварин, їх функції» ми використали такі методи та методичні прийоми:

а) На етапі первинної мотивації до навчання застосували прийом **«Шифрограма»**: скориставшись кодом (рис. 1), прочитайте назви термінів та поясніть їх (*відповідь*: Клітини-тканини-органи-системи).

б) На етапі узагальнення та систематизації знань – **гра «Хрестики-нулики»**: необхідно відшукати по горизонталі, вертикалі чи діагоналі назви органів, які належать до однієї системи, та назвати цю систему (рис.2 – травна система, рис. 3 – кровоносна система, рис. 4 – дихальна система).

Рис 1.

к	а	л	н	і
с	т	р	и	б
н	к	и	т	

т	а	к	т	а
р	н	а	и	с
н	р	и	к	

с	п	и	н	с
а	т	р	е	б
м	у	и	р	

о	б	р	а	г
т	а	р	н	о
и	з			

Рис 2.

шлунок	глотка	кишечник
м'язи	сечовід	скелет
серце	нирка	ротний отвір

Рис 3.

видільні трубочки	легені	артерії
глотка	нирка	серце
мозок	зябра	вени

Рис 4.

мозок	кишечник	легені
скелет	трахеї	м'язи
зябра	нирки	глотка

Під час уроку «Роль найпростіших в екосистемах та їх значення для людини» ми використали наступні методи та методичні прийоми:

а) На етапі мотивації навчальної діяльності учням пропонувалося зіграти у **гру «Банани»**: відгадаєте двох представників найпростіших.

БАНМУЕТБОА (амеба)
КІСІНТФУТБЗОЧРАІА (інфузорія)

б) Під час вивчення нового матеріалу провели **вправу «Знайди зайве»** (серед 4 слів учні знаходять зайве і пояснюють свій вибір): наприклад, інфузорія, амеба, велика рогата худоба, симбіоз (*відповідь*: зайве слово – амеба, оскільки інфузорії існують у шлунках великої рогатої худоби, допомагають перетравлювати рослинну їжу, виробляючи травні ферменти для розщеплення целюлози.)

б) На етапі узагальнення і систематизації знань учні складають **«Пам'ятку-застереження»** про те, як уникнути зараження паразитичними найпростішими.

Також для закріплення позитивної мотивації ми використали **метод створення ситуації успіху**: під час фронтальної бесіди учні розпочинали відповідь словами «Я знаю, що...». Так в учнів формується почуття власної компетентності щодо вивченої теми.

Кожна оцінка була відповідно аргументована. Оцінюючи учнів, ми керувалися тим, що оцінка вчителя підвищує мотивацію, якщо вона стосується не лише здібностей учня в цілому, а й тих зусиль, які він прикладає при виконанні завдання.

Під час уроку «Підцарство багатоклітинні. Загальна характеристика типу Губки, їх роль у природі та значення для людини» на етапі узагальнення та систематизації знань ми використали такі методи та методичні прийоми:

а) На етапі первинної мотивації до навчання був успішно апробований методичний прийом **«Асоціативний куц»**: учням по-черзі пропонується записати на аркуші паперу свої асоціації, які виникають, коли звучить слово «губка». Цей самий прийом ми застосували також на етапі узагальнення і систематизації знань, після чого запропонували учням порівняти як змінилися їхні асоціації після вивчення навчального матеріалу даної теми.

б) Під час вивчення нового матеріалу – методичний прийом **«Здивуй і зацікав»**: наприклад, якщо потерти шматочок губки через дрібне сито, клітини, які утворюються, через деякий час зберуться у групи, а через 6-7 днів сформуєть мініатюрну губку.

Після апробації розроблених інструктивно-методичних матеріалів ми провели опитування учнів 8 класів, результати якого показали, що в експериментальному класі відсоток учнів з високим рівнем внутрішньої мотивації до вивчення біології зріс з 8% до 17%, у 83% учнів по закінченні формульованого

експерименту виявлено середній рівень внутрішньої мотивації до вивчення біології. Крім того, біологію як улюблений предмет по закінченню формувального експерименту обрали 17% учнів у порівнянні з 8% на етапі констатувального експерименту. Дані анкетування учнів контрольного класу показали, що рівень внутрішньої мотивації до вивчення біології залишився без змін: високий рівень – 34% учнів, середній рівень внутрішньої мотивації мають 66% опитаних.

Отримані дані свідчать про ефективність застосування розроблених нами методів, методичних прийомів та засобів формування позитивної мотивації до вивчення біології в учнів 8 класу. А обрана тема є актуальною і потребує подальшого дослідження та розробки.

Література

1. Божович Л.І. Вивчення мотивації поведінки дітей і підлітків. - М., 1972. – 158 с.
2. Мороз І.В., Степанюк А.В., Гончар О.Д. та ін. / Загальна методика навчання біології: Навч. посібник; За ред. І.В. Мороза. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.
3. Мотивація на уроках біології: 8 клас / упоряд. Г.А. Опаренюк. – К.: Редакції газет природничо-матем. циклу, 2012. – 120 с.

ГЕОГРАФІЯ В НЕБЕЗПЕЧНИХ ЧИННИКАХ

*М.Г. Нечипоренко, Л.М. Нечипоренко, В.В. Щегельська
Одеса, Україна*

Досвід роботи в школі показав, що в розвитку інтересу до предмета не можна повністю покладатись на зміст матеріалу, який вивчається. Зведення джерел пізнавального інтересу тільки до змістовної сторони матеріалу приводить лише до ситуативної зацікавленості на уроці. Якщо учні не залучені до активної діяльності, то будь-який змістовний матеріал викличе у них споглядальний інтерес до предмета, який не буде пізнавальним [1,3]. Тому при формуванні пізнавальних інтересів велику роль відіграють міжпредметні зв'язки та міжпредметні спецкурси. Особливо благодатним для розвитку пізнавальних інтересів є використання питань безпеки життєдіяльності людини при вивченні природничих дисциплін, зокрема географії.

Небезпека – центральне поняття БЖД, яке поєднує явища, процеси, об'єкти, здатні за певних умов завдавати шкоди здоров'ю людини. Небезпека притаманна усім системам, яким притаманна енергія хімічна, біологічна чи інша. На сьогоднішній день повної таксономії небезпек ще не існує. Можна говорити тільки про часткову класифікацію. Зокрема, за походженням небезпеки бувають природні, техногенні, антропогенні, екологічні [2, 8]. До природних небезпек, пов'язаних з географією, належать: *тектонічні небезпеки* (землетрус, вулканізм), *топологічні небезпеки* (зсуви ґрунту, лавина, повінь, наводок, цунами), *метеорологічні* (иквали, смерчі, сильний вітер, зливи). Це так звані *стихійні лиха* – явища природи, які не піддаються втручанню людини, є наслідком дії сил природи. Стихійні лиха спричиняють раптові порушення нормальної життєдіяльності населення, а також порушують та знищують матеріальні цінності та можуть спричинити негативний вплив на навколишнє середовище. По-різному можна їх зустріти. Розгублено, навіть приречено, як віками зустрічали різні лиха, чи спокійно, з непохитною вірою у власні сили, з надією на їх приборкання. Але впевнено можуть сприйняти виклик лиха тільки ті, хто, знаючи, як діяти за тих чи інших обставин, прийме єдине правильне рішення, врятує себе, надасть допомогу іншим, відверне, наскільки це можливо, руйнівну дію стихійного лиха [2,2]. А такими знаннями підростаюче покоління повинна забезпечити школа, зокрема на уроках географії.

Українська шкільна географічна освіта перебуває на стадії модернізації. Відбувається переосмислення підходів до вивчення предмета. Науковий зміст географії стає не метою, а засобом розвитку особистості учня, фундаментом особистісного розвитку. Фактичні знання для людини вторинні і не мають для неї абсолютного значення. Але знання та вміння, які здобувають учні в процесі вивчення предмета, необхідні їм в практичній діяльності та в повсякденному житті з огляду на те, що географічні знання мають прикладний характер і можуть використовуватись в різних сферах людської діяльності [3,104].

Географія як наука наряду з фізикою, хімією, біологією є базовою дисципліною для формування особистості безпечного типу. Проблема формування особистості безпечного типу була актуальною впродовж усього періоду існування людини на Землі, але уваги до безпеки життєдіяльності приділялось і приділяється недостатньо. Необґрунтовано дисципліна ОБЖД виключена з навчального плану середньої школи при значному зростанні небезпек, які оточують людину. Саме з цих причин при вивченні відповідних тем на уроках географії необхідно більше уваги приділяти стихійним лихам. При цьому має місце деяке протиріччя. З розглянутими стихійними лихами учні знайомляться на уроках у 6 класі. У цьому віці діти ще не усвідомлюють повною мірою небезпек, адже їх безпека в руках дорослих: батьків, вчителів, вони впевнені, що батьки здатні захистити їх від будь-якої біди. У випускному класі географія не вивчається і проблема безпеки людини залишається великою прогалиною. Реалізація розробленої авторами програми елективного курсу «Географія в небезпечних чинниках» для 11 класу дозволить в певній мірі подолати цю прогалину. Важливо, що учні в значній мірі повторять матеріал та поглиблють